

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

Η αναθεώρηση ενώπιον των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων

Ι. Ορισμός και τελολογία

Το έκτακτο ένδικο μέσο της αιτήσεως αναθεωρήσεως ρυθμίζεται στα άρθρα 1263 101 -105 ΚΔΔικ και στη νομοθεσία του Ελεγκτικού Συνεδρίου¹.

Στο κεφάλαιο αυτό θα μας απασχολήσει μόνο η αναθεώρηση ενώπιον των τδδ, ήτοι η αναθεώρηση του ΚΔΔικ². Μνημονεύεται απλώς και η αίτηση επαναλήψεως της διαδικασίας κατ'άρθρο 69Α π.δ. 18/1989, η οποία έχει όμοιο περιεχόμενο με την αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 105 ΚΔΔικ. Η τελευταία αυτή διάταξη εντάσσεται συστηματικά στο κεφάλαιο της αιτήσεως αναθεωρήσεως. Πριν από τον ΚΔΔικ την αναθεώρηση ενώπιον των τδδ ρύθμιζαν τα άρθρα 176-183 ΚΦΔ, τα οποία καταργήθηκαν.

Αίτηση αναθεωρήσεως κατά τον ΚΔΔικ είναι το έκτακτο ένδικο μέσο κατά τελεσίδικης ή ανέκκλητης αποφάσεως τδδ με το οποίο ο αιτών ιδιώτης ή το Δημόσιο ζητούν για ορισμένους από το νόμο προβλεπόμενους λόγους την εξαφάνιση αποφάσεως ως στηριζόμενης σε ψευδή απόδειξη ή λαθεμένη απόφαση ή επί τη βάσει νέων εγγράφων³.

Τα νέα έγγραφα ή η διαπίστωση των σφαλμάτων της αποδείξεως ή της αποφάσεως στην οποία στηρίχθηκε η βαλλόμενη με αίτηση αναθεωρήσεως απόφαση, δηλώνουν ότι τα πραγματικά ή/και τα νομικά δεδομένα στα οποία βασίζεται η τελευταία είναι εσφαλμένα.

Μία απόφαση που στηρίζεται σε αποδεδειγμένα εσφαλμένα πραγματικά ή/ και νομικά δεδομένα δεν μπορεί να συνεχίζει να παράγει ουσιαστικό δεδικασμένο. Γι' αυτό και η έννομη τάξη δίνει τη δυνατότητα εξαφανίσεώς της προβλέποντας το ένδικο μέσο της αιτήσεως αναθεωρήσεως.

Το αντίστοιχο ένδικο μέσο στην πολιτική δίκη είναι η αναψηλάφηση και στην ποινική δίκη η επανάληψη της διαδικασίας.

1. Στο άρθρο 89 ν. 4129/2013 ως ένδικο μέσο (κατά των οριστικών αποφάσεων των Τμημάτων) και στο άρθρο 48 ν. 4129/2013 ως οιονεί ενδικοφανής προσφυγή κατά καταλογιστικών πράξεων του Ελεγκτικού Συνεδρίου.

2. Βλ. για την αναθεώρηση ως ένδικο μέσο ιδίως Πρέζα, ΔΦΝ 2009.97 επ., Χιώλο, ΕΔΚΑ 1993.157 επ., Κυριακόπουλο, Ελληνικό διοικητικό δίκαιο, Γ', § 104, Δένδια, Διοικητικό δίκαιο Γ' - Διοικητική δικαιοσύνη, σ. 199, 380, Στασινόπουλο, Δίκαιο των διοικητικών διαφορών, § 54, Δαγτόγλου, Διοικητικό δικονομικό δίκαιο, αρ. 986 επ.

3. Πρβλ. τον ορισμό του Δαγτόγλου, όπ.π., Αρ. 987.

Η κατ' αναθεώρηση δίκη καταλήγει στην έκδοση μιας κατ' αναθεώρηση αποφάσεως που τροποποιεί την αναθεωρηθείσα απόφαση, η οποία συνιστά το αντικείμενό της.

Η αίτηση αναθεωρήσεως του άρθρου 89 ν. 4129/2013 παραπέμπει ως προς τους λόγους αναθεωρήσεως στο άρθρο 48 ν. 4129/2013. Στο ΕΣ δεν υφίσταται ο λόγος αναθεωρήσεως της περιπτώσεως (γ) του άρθρου 103 § 1 ΚΔΔικ, υφίσταται, όμως ως πρόσθετος λόγος η πλάνη περί τα πραγματικά γεγονότα ή το λογιστικό σφάλμα. Το ένδικο μέσο της αναθεωρήσεως στο ΕΣ θα παρουσιαστεί σε επόμενο κεφάλαιο.

II. Προσβαλλόμενες με αναθεώρηση αποφάσεις

1264 Σύμφωνα με το άρθρο 101 ΚΔΔικ σε αναθεώρηση υπόκεινται τελεσίδικες ή ανέκκλητες αποφάσεις⁴. Ακριβέστερη και ορθότερη ήταν η διατύπωση του άρθρου 176 § 1 ΚΦΔ σύμφωνα με το οποίο σε αναθεώρηση υπόκεινται οι οριστικές αποφάσεις των τδδ αν δεν μπορεί να ασκηθεί κατ' αυτών ανακοπή ή έφεση ή δεν υπόκεινται στα ένδικα αυτά μέσα⁵.

Η απόφαση που προσβάλλεται με αίτηση αναθεωρήσεως μπορεί να τελεσιδικήσει⁶ είτε επειδή κατ' αυτής δεν ασκήθηκε έφεση, είτε επειδή η έφεση ασκήθηκε και απορρίφθηκε είτε ως απαράδεκτη, είτε ως αβάσιμη. Αν η έφεση απορρίφθηκε ως απαράδεκτη, τότε ο αιτών την αναθεώρηση έχει δύο δυνατότητες:

4. Όχι, όμως, αμετάκλητες κατά την ΔΕφΑθ 190/2011 και την ΣτΕ 2078/2010 (σκέψη 6). Σύμφωνα με την αναλυτικότερη διατύπωση της ΔΕφΑθ 190/2011 οι λόγοι αναθεωρήσεως είναι περιορισμένοι, χωρίς να είναι δυνατή οποιαδήποτε *διασταλτική* ή *αναλογική* ερμηνεία τους. Έτσι και ΔΕφΑθ 519/2016. Με βάση τα ανωτέρω επιτρέπεται κατ' αρχήν αναθεώρηση μόνο τελεσίδικων ή ανέκκλητων αποφάσεων, όπως ρητά αναγράφεται στο άρθρο 101 ΚΔΔικ, όχι, όμως, αποφάσεων αμετάκλητων. Στη ΣτΕ 2078/2010 η απόφαση του Διοικητικού Εφετείου, κατά της οποίας ασκήθηκε η αίτηση αναθεωρήσεως, είχε καταστεί αμετάκλητη μετά την έκδοση πράξεως του Προεδρεύοντος Συμβούλου με την οποία διαπιστώθηκε ότι η δίκη επί της αναιρέσεως είχε αυτοδικαίως καταργηθεί λόγω ποσού της διαφοράς και μη καταθέσεως του υπομνήματος του άρθρου 10 § 3 ν. 2944/2001. Έτσι κρίθηκε ότι η απόφαση αυτή δεν υπόκειται σε αίτηση αναθεωρήσεως και η σχετική ανáιρεση απορρίφθηκε (επικύρωση της αποφάσεως 655/2005 του ΔΕφΑθ). Πάντως κατά τη νομολογία ο ΚΔΔικ δεν αποκλείει την άσκηση αιτήσεως αναθεωρήσεως κατά τελεσίδικων αποφάσεων, κατά των οποίων *ασκήθηκε και απορρίφθηκε αίτηση αναιρέσεως*, καθώς η κατ' ανáιρεση κρίση στηρίζεται στα πραγματικά περιστατικά που βεβαιώνονται στην *τελεσίδικη* απόφαση, την ανατροπή δε των πραγματικών αυτών περιστατικών έχει ως σκοπό το ένδικο μέσο της αιτήσεως αναθεωρήσεως (ΣτΕ 3726/2001, 2577/2008, 4110/2010 - σκέψη 5).
5. Έτσι σωστά ο Χατζητζανής, Κώδιξ Διοικητικής Δικονομίας - Ερμηνεία κατ' άρθρο, σ. 751 (αντίστοιχα και το άρθρο 539 ΚΠολΔ). Στις υποθέσεις της ακυρωτικής διαδικασίας του Διοικητικού Εφετείου δεν προβλέπεται αίτηση αναθεωρήσεως και τούτο είναι σύμφωνο με το Σύνταγμα (ΔΕφΑθ 2381/2014).
6. Ο χαρακτήρας αποφάσεως ως τελεσίδικης ή μη κρίνεται κατά το χρόνο ασκήσεως της αιτήσεως αναθεωρήσεως, ήτοι κατά το χρόνο καταθέσεώς της, διαφορετικά η αίτηση είναι απαράδεκτη (ΑΠ 764/2009). Επί αναγκαστικής ομοδικίας η προσβαλλόμενη με αίτηση αναθεωρήσεως απόφαση πρέπει να καταστεί τελεσίδικη για όλους τους διαδικούς (ΑΠ 764/2009).

- (i) Να προσβάλλει την πρωτόδικη απόφαση για λόγους ουσίας, αφού μόνο από αυτήν παράγεται το ουσιαστικό δεδικασμένο του οποίου επιδιώκεται η ανατροπή⁷, και
- (ii) να προσβάλλει την κατ' έφεση απόφαση στη σπάνια περίπτωση που οι τυπικοί λόγοι για τους οποίους η έφεση απορρίφθηκε ως απαράδεκτη ανατρέπονται για έναν από τους λόγους του άρθρου 103 ΚΔΔικ⁸.

Αν η απόφαση μπορεί να προσβληθεί με ανακοπή ερημοδικίας⁹ ή έφεση¹⁰ δεν μπορεί να προσβληθεί με αίτηση αναθεωρήσεως. Επίσης λόγος αναθεωρήσεως που μπορεί να προβληθεί με έφεση απαραδέκτως προβάλλεται με αίτηση αναθεωρήσεως. Μαζί με την οριστική απόφαση θεωρείται ότι προσβάλλεται με αναθεώρηση και κάθε μη οριστική διάταξη αυτής¹¹.

Η αίτηση αναθεωρήσεως δεν έχει ούτε μεταβιβαστικό, ούτε ανασταλτικό αποτέλεσμα. Δυνατόν είναι βέβαια και εδώ να ζητηθεί η αναστολή της προσβαλλομένης αποφάσεως κατά τα άρθρα 206-209 ΚΔΔικ.

III. Νομιμοποιούμενοι σε άσκηση αναθεωρήσεως

Νομιμοποιούμενοι σε άσκηση αναθεωρήσεως είναι τα πρόσωπα που έχουν την 1265 ακόλουθη διπλή ιδιότητα:

- (i) Θα πρέπει να διατέλεσαν *διάδικοι* στη δίκη κατά την οποία εξεδόθη η προσβαλλομένη απόφαση. Νομιμοποιούνται επίσης, κατά το άρθρο 84 ΚΔΔικ, διάδοχοι των εν λόγω προσώπων.
- (ii) Οι διάδικοι θα πρέπει να έχουν και *έννομο συμφέρον* προς άσκηση αιτήσεως αναθεωρήσεως. Τέτοιο έννομο συμφέρον έχει και ο νικήσας διάδικος, αν βλάπτεται από τις αιτιολογίες της αποφάσεως¹².

IV. Η διάσπαση του κανόνα της άπαξ ασκήσεως των ενδίκων μέσων στο άρθρο 102 ΚΔΔικ

Το άρθρο 102 § 2 ΚΔΔικ, στο οποίο παραπέμπει και το άρθρο 85 § 1 ΚΔΔικ, δια- 1266 σπά τον κανόνα της άπαξ ασκήσεως των ενδίκων μέσων.

7. Πρβλ. ΑΠ 1139/1994.

8. Πρβλ. ΣτΕ 2763/1980, 3385/1988.

9. Έτσι ο Χατζητζανής, ό.π., σ. 751, παρά τη διαφορετική διατύπωση έναντι του άρθρου 176 ΚΦΔ. «Δεδομένου ότι η ανακοπή ερημοδικίας είναι τακτικόν ένδικον μέσον και ως τοιούτον προηγείται του εκτάκτου ενδίκου μέσου της αναθεωρήσεως ..., εν όψει και των ρυθμίσεων του άρθρου 93 § 2 ΚΔΔικ». Βέβαια η απόφαση που εκδίδεται επί της αιτήσεως αναθεωρήσεως υπόκειται και στο ένδικο μέσο της ανακοπής ερημοδικίας, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 89 ΚΔΔικ (ΣτΕ 1903/2012).

10. Άρθρο 103 § 2 ΚΔΔικ.

11. Χατζητζανής, ό.π., σ. 751-752.

12. Πρβλ. Χατζητζανή, ό.π., σ. 753-754.

Έτσι επιτρέπεται από το ίδιο πρόσωπο η άσκηση δεύτερης αιτήσεως αναθεωρήσεως ακόμα και κατά του ίδιου κεφαλαίου της αποφάσεως εφόσον προκύπτουν νέοι λόγοι του άρθρου 103 ΚΔΔικ.

Η έννομη τάξη δεν ανέχεται τη διατήρηση αποδεδειγμένα εσφαλμένου ουσιαστικού δεδικασμένου προς όφελος της αλήθειας και της δικαιοσύνης. Διασπά, λοιπόν, προς όφελος του άρθρου 20 § 1 Συντ. την αρχή της ασφάλειας του δικαίου επ' αφορμή του ενδίκου μέσου της αιτήσεως αναθεωρήσεως.

V. Λόγοι αναθεωρήσεως

1. Περιοριστική απαρίθμηση

- 1267 Το άρθρο 103 § 1 ΚΔΔικ προβαίνει σε περιοριστική απαρίθμηση των λόγων αναθεωρήσεως. Τούτο σημαίνει κατά τη νομολογία ότι δεν είναι δυνατή η *ερμηνευτική διεύρυνσή* τους με διασταλτική ή αναλογική ερμηνεία¹³.

Η άποψη αυτή δεν συμβαδίζει πάντως με τις σύγχρονες αντιλήψεις της μεθοδολογίας του δικαίου¹⁴, σύμφωνα με τις οποίες ο κανόνας *singularia non sunt extendenda* δηλώνει μόνο ερμηνευτική κατεύθυνση και όχι πάγιο ανεξαιρέτο κανόνα¹⁵.

2. Εσφαλμένη απόδειξη (103 § 1α ΚΔΔικ)

- 1268 Αναθεώρηση επιτρέπεται σύμφωνα με τον πρώτο λόγο, αν η προσβαλλόμενη απόφαση στηρίζεται σε ψευδή κατάθεση μάρτυρα ή (ψευδή) δήλωση διαδίκου, σε ψευδή έκθεση πραγματογνώμονα ή σε πλαστά ή νοθευμένα έγγραφα και τα περιστατικά αυτά προκύπτουν από αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου.
- (i) *Ψευδής κατάθεση μάρτυρα* είναι ακόμα και αυτή που ελήφθη παρατύπως εφόσον επηρέασε την προσβαλλόμενη απόφαση. Η κατάθεση μπορεί να είναι είτε η ένορκη μαρτυρία της προδικασίας ενώπιον ειρηνοδίκη ή συμβολαιογράφου κατ' άρθρο 185 ΚΔΔικ, είτε κατάθεση στο ακροατήριο που καταχωρίστηκε στα πρακτικά, ένορκη ή ανώμοτη. Ψευδής είναι η κατάθεση όταν το ποινικό δικα-

13. Βλ. ΔΠρΠειρ 2054/2006, ΔΕφΠειρ 1265/2011 (η έκδοση διατάξεως του Εισαγγελέα Πρωτοδικών δε συνιστά νόμιμο λόγο αναθεωρήσεως). Βλ. επίσης *Καράκωστα*, Τα ένδικα μέσα στη διοικητική δίκη, 2013, σ. 202 επ. Έτσι ρητώς στην πολιτική δίκη ΑΠ 1140/1984, ΝοΒ 1985.790, 167/1998, ΕφΑθ 7948/1996, Εφθεσ/κης 46/1990, ΕλλΔνη 1992.1219. Για τη διοικητική δίκη βλ. ΔΕφΑθ 190/2011, ΤρΔΠρθεσ/κης 3317/2008 (σκέψη 4), ΣτΕ 3583/1988 (επιβάλλεται η στενή ερμηνεία των λόγων αναθεωρήσεως).

14. Πρβλ. *Μπέη*, Οι λόγοι αναψηλαφήσεως και η ερμηνευτική διεύρυνσις αυτών, 1996, ο *ίδιος*, Δ 1992.670-693, *Καργάδο*, Κωλύματα προσαγωγής εγγράφων ως λόγος αναψηλαφήσεως και οι δυνατότητες αναλογικής διευρύνσεως αυτού, Δ 1979.24-43.

15. Ως ανεξαιρέτο εντούτοις διατυπώνει τον κανόνα της απαγορεύσεως διασταλτικής ή αναλογικής ερμηνείας των λόγων αναθεωρήσεως η ΔΕφΑθ 190/2011. Βλ. όμως σαφή ερμηνευτική διεύρυνση στην ΜΔΕφΑθ 5667/2015, ΔΔ 2017, 741 (με παρατηρήσεις Μιχαηλή) καθώς και υποσ.28.

στήριο θεώρησε ότι υφίστανται τα στοιχεία της αντικειμενικής υποστάσεως είτε του άρθρου 224, είτε του άρθρου 225 ΠΚ¹⁶.

- (ii) Ψευδής δήλωση διαδίκου μπορεί να είναι η κατ' άρθρο 177 ΚΔΔικ ομολογία, είτε η κατ' άρθρο 178 ΚΔΔικ ανωμοτί παροχή εξηγήσεων ή πληροφοριών. Δεδομένου ότι η διάταξη αναφέρεται μόνο σε παραπλανητικά αποδεικτικά μέσα, δεν φαίνεται να καταλαμβάνει ανακριβείς ή παραπλανητικές δηλώσεις σε δικόγραφα¹⁷.

Νομίζουμε, όμως, ότι η διασταλτική ερμηνεία είναι εδώ επιβεβλημένη στη σπάνια περίπτωση που η ψευδής δήλωση στο δικόγραφο βάσισε την εσφαλμένη απόφαση του διοικητικού δικαστηρίου και το ψεύδος προκύπτει από αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου.

- (iii) Η ψευδής έκθεση πραγματογνώμονα μπορεί να αφορά πραγματογνωμοσύνη τόσο κατά τον ΚΠολΔ όσο και κατά τον ΚΔΔικ. Μπορεί περαιτέρω να αφορά τόσο τα διαπιστωμένα περιστατικά όσο και το συμπέρασμα της πραγματογνωμοσύνης. Ποινικώς κολάσιμη είναι τόσο η ένορκη όσο και η ανώμοτη πραγματογνωμοσύνη¹⁸.
- (iv) Πλαστό είναι το έγγραφο το οποίο φέρεται εκδοθέν από πρόσωπο διαφορετικό από τον πραγματικό εκδότη του. Εκδότης ενός εγγράφου είναι το πρόσωπο από το οποίο προέρχεται η δήλωση βουλήσεως που εμπεριέχεται στο έγγραφο και όχι απαραίτητως ο συντάξας αυτό.

Νοθευμένο είναι το έγγραφο το περιεχόμενο του οποίου έχει αλλοιωθεί εις τρόπον ώστε να προκύπτουν από αυτό πραγματικά δεδομένα διαφορετικά από ό,τι αρχικά.

Από την αμετάκλητη ποινική απόφαση αρκεί να προκύπτει η τέλεση της σχετικής αξιόποινης πράξεως χωρίς να απαιτείται η επιβολή κυρώσεως κατά του προσώπου που φέρεται να διέπραξε το αδίκημα. Τυχόν απαλλαγή του έχοντος πραγματώσει την αντικειμενική υπόσταση των σχετικών εγκλημάτων λόγω ελλείψεως υπαιτιότητας ή ικανότητας προς καταλογισμό ή λόγω συνδρομής λόγου αίροντος τον άδικο χαρακτήρα της πράξεως δεν επηρεάζει την εφαρμογή του άρθρου 103 § 1 (α) ΚΔΔικ. Η τελευταία, όμως, αυτή διάταξη δεν εφαρμόζεται επί παραγραφής του αξιοποίνου, οπότε το ζήτημα της τελέσεως του εγκλήματος μένει αδικαστο.

Τέλος προς εφαρμογή της διατάξεως αρκεί η προσβαλλόμενη απόφαση να στηρίζεται έστω και μερικώς στα ληφθέντα αποδεικτικά μέσα¹⁹.

16. Αρκεί και επουσιώδες ψεύδος, εφόσον συνάπτεται προς το αποδεικτέο θέμα (ΑΠ 838/1983). Πρβλ. επίσης ΑΠ 1364/2005 (η ψευδής κατάθεση μπορεί να αφορά μέρος μόνο της καταθέσεως - ο λόγος της ψευδούς καταθέσεως είναι αδιάφορος, αλλά αυτή θα πρέπει να αφορά τον υπαγωγικό συλλογισμό και συνεπώς και το διατακτικό της προσβαλλομένης αποφάσεως).

17. Πρβλ. ΑΠ 1740/1985, 1197/1995, Χατζητζανή, ό.π., Άρθρο 103 (β).

18. Πρβλ. άρθρο 226 ΠΚ.

19. Έτσι ΟΛΣΤΕ 1735/1977 («συντρέχει λόγος αναθεωρήσεως και όταν το ρηθέν στοιχείο συνεξετιμήθη απλώς υπό του εκδόντος την επί αναθεωρήσει προσβαλλομένην απόφασιν του δικαστηρίου, είτε ως μοναδικόν, είτε μεταξύ πλειόνων»). Πρβλ. ΣΤΕ 1557-1559/2014 (δεν στοιχει-

3. Νέα κρίσιμα έγγραφα

1269 Σύμφωνα με το άρθρο 103 § 1 (β) η αναθεώρηση επιτρέπεται επίσης αν μετά την έκδοση της αποφάσεως περιήλθαν σε γνώση του διαδίκου που ζητά την αναθεώρηση κρίσιμα έγγραφα, τα οποία υπήρχαν πριν τη δίκη²⁰, αλλά αυτός δεν γνώριζε την ύπαρξή τους. Το έγγραφο μπορεί να είναι ιδιωτικό ή δημόσιο²¹.

Κρίσιμη για την εφαρμογή της διατάξεως δεν είναι η γνώση της υπάρξεως του εγγράφου αλλά η γνώση του περιεχομένου του. Έτσι το άρθρο 103 § 1 (β) έρχεται σε συστηματική αντιστοιχία²² προς το σημείο ενάρξεως της προθεσμίας ασκήσεως του ενδίκου μέσου της αιτήσεως αναθεωρήσεως στο άρθρο 104 § 1 (β) ΚΔΔικ.

Η διασταλτική ή αναλογική εφαρμογή της διατάξεως²³ επιβάλλεται, έτσι, κατά την εκτίμησή μας, στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- (i) Όταν ο διάδικος γνώριζε την ύπαρξη των εγγράφων αλλά όχι με πληρότητα και ακρίβεια το περιεχόμενό τους²⁴. Όταν το έγγραφο έρχεται στην κατοχή του διαδίκου, τεκμαίρεται κατ' αρχήν γνώση του περιεχομένου του.
- (ii) Όταν ο διάδικος ήξερε κατά βάση το κρίσιμο γεγονός από άλλο έγγραφο, αποκτά, όμως, πλήρη και ακριβή γνώση του με το νέο έγγραφο. Το έγγραφο από το οποίο έμαθε αρχικά ο διάδικος το κρίσιμο γεγονός μπορεί να είναι και μεταγενέστερο της δίκης²⁵.
- (iii) Όταν ο διάδικος γνώριζε την ύπαρξη του εγγράφου αλλά δεν μπόρεσε να το πάρει στην κατοχή του ή/και να το προσκομίσει στο δικαστήριο από λόγους ανωτέρας βίας²⁶.
- (iv) Όταν ο διάδικος έλαβε στην κατοχή του το νέο έγγραφο πριν την έκδοση της αποφάσεως, αλλά μετά την τελευταία συζήτηση²⁷.

οθετείται ο λόγος του άρθρου 103 § 1 α ΚΔΔικ, διότι από την αμετάκλητη ποινική απόφαση δεν προκύπτει διανοητική πλαστογραφία εκθέσεων ελέγχου).

20. Έγγραφα μεταγενέστερα της δίκης δεν θεμελιώνουν λόγο αναθεωρήσεως. Τέτοιο έγγραφο δεν είναι απόφαση δικαστηρίου που έγινε αμετάκλητη μετά την δημοσίευση της υπό αναθεώρηση αποφάσεως (ΣτΕ 925/1980, ΔΦΝ 1981.861).

21. Πρβλ. ΑΠ 892/1975, 1524/1982.

22. Και τούτο διότι, όπως τονίζεται στη συνέχεια, όταν το έγγραφο έρχεται στην κατοχή του διαδίκου τεκμαίρεται γνώση του περιεχομένου του. Έτσι ΣτΕ 3583/1988, ΔΔ 1989.1020, 2328/1997, ΔΦΝ 1999.709, ΣτΕ 2763/1980. Διαφορετικά ο Χατζητζανής, ό.π., σ. 758.

23. Πρβλ. υποσ. 4, 14.

24. Πρβλ. ΣτΕ 1877/1975.

25. Βλ. ΑΠ 1456/2003, 698/2009 (Κατ' εξαίρεση μπορεί να θεμελιωθεί λόγος αναθεωρήσεως και με μεταγενέστερα της δημοσίευσής της προσβαλλομένης αποφάσεως έγγραφα, όταν από το περιεχόμενό τους προκύπτει η ύπαρξη και το περιεχόμενο κρίσιμου εγγράφου, που είχε εκδοθεί πριν τη δημοσίευση της προσβαλλομένης αποφάσεως, του οποίου η έγκαιρη προσκόμιση δεν ήταν δυνατή, αφού ο διάδικος δεν γνώριζε την ύπαρξή του). Παρόμοια ΑΠ 1501/1979, ΝοΒ 1980.1069, ΕφΑθ 12851/1990, ΕλλΔνη 1992.855, 7393/1993, ΕλλΔνη 1994.438, Λαζαράτος/Τραυλού, ΔΔ 2015, 334 επ., Λαζαράτος/Τραυλού ΔΔ 2015, 334 επ. (342).

26. Έτσι Χατζητζανής, ό.π., σ. 758-759. Πρβλ. ΑΠ 1311/1994, άρθρο 544 αρ. 7 ΚΠολΔ.

27. Πρβλ. Χατζητζανής, ό.π., σ. 759: «Ο νομοθέτης θα ήτο συνεπέστερος, αν αντί της φράσεως "μετά την έκδοση της απόφασης" χρησιμοποιούσε την φράση "μετά την τελευταία συζήτηση"

- (v) Όταν περιήλθε μετά την έκδοση της αποφάσεως σε γνώση του διαδίκου κρίσιμο γεγονός, το οποίο υπήρχε πριν από την δίκη, αποδεικνυόμενο εξ εγγράφων, έστω και εάν κάποια εξ αυτών δεν προϋπήρχαν της δίκης (*νέο κρίσιμο γεγονός αποδεικνυόμενο εξ εγγράφων*)²⁸.

Η διάταξη αντιθέτως δεν εφαρμόζεται στις ακόλουθες περιπτώσεις:

- (i) Όταν ο διάδικος είχε στα χέρια του το έγγραφο αλλά δεν γνώριζε τη σημασία του και τα αποτελέσματά του, επειδή λ.χ. ήταν συντεταγμένο σε γλώσσα τη σημασία της οποίας αγνοούσε²⁹.
- (ii) Όταν ο διάδικος είχε στην κατοχή του τα έγγραφα έστω και αν συγγνωστώς δεν γνώριζε την ύπαρξή τους³⁰.
- (iii) Όταν το έγγραφο δημιουργήθηκε μετά τη δίκη³¹.

Το έγγραφο πρέπει να είναι κρίσιμο³², να αφορά δηλαδή ουσιώδη περιστατικά για τη δίκη, είναι δε άνευ σημασίας για την εφαρμογή της διατάξεως το εάν ο αιτών την αναθεώρηση αγνοούσε *εξ υπαιτιότητός του* την ύπαρξη ή/και το περιεχόμενο του εγγράφου που κατείχε³³.

ση". Δεν είναι νέα έγγραφα αυτά που προσκομίστηκαν, αλλά δεν λήφθηκαν υπόψη από το δικαστήριο (ΑΠ 173/1994, ΕλλΔνη 1995.625) και έγγραφα στα οποία δίδεται τώρα διάφορος νομικός χαρακτηρισμός. Ως έγγραφα νοούνται τα αποδεικτικά και όχι τα νομικά κείμενα ή οι αποφάσεις δικαστηρίων επί νομικών ζητημάτων.

28. Βλ. ΜΔΕφΑθ 5667/2015, ΔΔ 2017, 741 (δεκτή η αίτηση αναθεωρήσεως εφόσον αποδεικνύεται ότι το παράβολο είχε κατατεθεί εμπροθέσμως, αλλά εκ παραδρομής της Γραμματείας του Δικαστηρίου είχε τεθεί σε άλλο φάκελο δικογραφίας), παρατηρήσεις Μιχαλή, ΔΔ 743-746. Εδώ ο διάδικος αγνοούσε το προϋπάρχον λάθος της Γραμματείας, αλλά το πιστοποίησε με έγγραφο εκδοθέν μετά την δίκη (πιστοποιητικό Γραμματείας).
29. Έτσι ρητά η ΣτΕ 3583/1988, ΔΔ 1989.1020. Πρβλ. ΣτΕ 2328/1997, ΔΦΝ 1999.709.
30. Έτσι ρητά η ΣτΕ 2328/1997, ΔΦΝ 1999.709.
31. Πρβλ. ΣτΕ 925/1980, ΔΦΝ 1981.861, ΣτΕ 2931/2017 (απόφαση του ΕΔΔΑ εκδοθείσα μετά την δίκη), ΣτΕ 2871/2015 (αοριστία στον προσδιορισμό του χρονικού σημείου γνώσεως του εγγράφου).
32. Βλ. από τη νομολογία ιδίως ΣτΕ 3184/1989, ΔΔ 1990.572 (η εγκύκλιος της Διοικήσεως αποδίδει την έννοια του νόμου και δεν είναι κρίσιμο έγγραφο), ΑΠ 67/2003, 698/2009 (για να είναι το έγγραφο κρίσιμο πρέπει ο αιτών να προσδιορίζει ποιά περιστατικά αποδεικνύονται πλήρως και αμέσως από αυτό, καθώς και ότι ο αιτών τα επικαλέστηκε προς θεμελίωση της αγωγής του), ΑΠ 1041/2003, 460/2008 (δεν είναι κρίσιμο έγγραφο που μπορεί να χρησιμεύσει μόνο ως *αρχή έγγραφης* αποδείξεως), ΔΕφΑθ 3984/2011 (παρόμοια με την ΑΠ 698/2009 [όπ.π., υποσημ. 26]).
33. Βέβαια με τη νομολογία αυτή κρίσιμο καθίσταται μόνο το γεγονός της κατοχής του εγγράφου. Από αυτό συνάγεται νομολογιακώς υποχρέωση γνώσεως της υπάρξεώς του (α) και υποχρέωση γνώσεως του περιεχομένου του (β). Πρόκειται για *υποχρέωση* δεδομένου ότι η νομολογία θεωρεί ότι δεν συγχωρείται *συγγνωστή άγνοια* της υπάρξεως και του περιεχομένου του εγγράφου, όταν ο διάδικος το έχει στην κατοχή του. Ακόμα και αν *ανυπαιτίως* ο διάδικος αγνοούσε την ύπαρξη και το περιεχόμενο του εγγράφου που κατείχε λόγος αναθεωρήσεως δεν ιδρύεται. Επ' αυτού παρατηρητέα τα ακόλουθα: (i) Η νομολογία δεν καταλαμβάνει τις περιπτώσεις που από τυχή ή *ανωτέρα βία* ο διάδικος δεν γνώριζε την ύπαρξη ή/και το περιεχόμενο του εγγράφου που είχε στην κατοχή του. Στην περίπτωση αυτή θα έπρεπε να ιδρύεται λόγος αναθεωρήσεως, (ii) Ορθότερο θα ήταν να υπήρχε απλώς *μαχητό* τεκμήριο γνώσεως της υπάρξε-

Άρα προκειμένου να εφαρμοστεί η διάταξη θα πρέπει σωρευτικώς να συντρέχουν οι ακόλουθες τέσσερις προϋποθέσεις:

- (i) Τα έγγραφα να υπήρχαν πριν τη δίκη.
- (ii) Τα έγγραφα να είναι κρίσιμα.
- (iii) Ο αιτών να αγνοούσε την ύπαρξη ή/και το περιεχόμενό τους, το οποίο περιήλθε σε γνώση του μετά τη δίκη.
- (iv) Ο αιτών να μην είχε στην κατοχή του τα κρίσιμα έγγραφα³⁴.

4. Αμετάκλητη ανατροπή αποφάσεως

1270 Σύμφωνα με την τρίτη περίπτωση του άρθρου 103 § 1 ΚΔΔικ η αναθεώρηση επιτρέπεται και όταν η προσβαλλόμενη στηρίζεται σε απόφαση πολιτικού, ποινικού ή διοικητικού δικαστηρίου, η οποία ανατράπηκε αμετακλήτως μετά την τελευταία συζήτηση.

Η απόφαση-έρεισμα (που ανατράπηκε αμετακλήτως) μπορεί να είναι οριστική, τελεσίδικη ή ανέκκλητη και πρέπει να συνδέεται αναπόσπαστα με την κριθείσα διοικητική διαφορά. Ο σύνδεσμος αυτός υφίσταται ακόμα και όταν η απόφαση-έρεισμα *συνεκτιμήθηκε* απλώς προς έκδοση της υπό αναθεώρηση αποφάσεως. Η απόφαση-έρεισμα μπορεί να έχει εκδοθεί και από το ίδιο δικαστήριο που δικάζει την αίτηση αναθεωρήσεως, να έχει δε ανατραπεί αμετακλήτως μετά από άσκηση αναιρέσεως μετά την τελευταία συζήτηση της υποθέσεως, εφ' ης εξεδόθη η προσβαλλόμενη με αίτηση αναθεωρήσεως απόφαση³⁵. Η διάταξη εφαρμόζεται και όταν η απόφαση-έρεισμα εξεδόθη από *αναρμόδιο δικαστήριο*, όχι, όμως, και από επιτροπή.

Πάντως επί αναιρέσεως αποφάσεως διοικητικού δικαστηρίου αυτή θεωρείται ότι ανετράπη, όχι από της εκδόσεως της επί της αιτήσεως αναιρέσεως αποφάσεως, αλλά από της εκδόσεως της αποφάσεως του δικαστηρίου της ουσίας στο οποίο μετά την αναίρεση αναπέμφθηκε η υπόθεση³⁶.

ως και του περιεχομένου εγγράφου που ο διάδικος είχε στην κατοχή του, επιτρεπομένης της ανταποδείξεως.

34. Βλ. όμως, την προηγούμενη υποσημείωση.

35. Πρβλ. ΟΛΑΠ 424/1983. Βλ. επίσης *Καράκωστα*, όπ.π., σ. 207, σύμφωνα με τον οποίο η στήριξη είναι εδώ έννοια είτε *δικονομική*, είτε *ουσιαστική*, του νόμου μη διακρίνοντος. Συνεπώς, δεν περιορίζεται αποκλειστικά στο δεδικασμένο που παρήχθη από την απόφαση στήριγμα.

36. Βλ. *Πρέζα*, ΔΦΝ 2009.96, ΔΕφΑθ 508/2008, ΔΦΝ 2009.99, 575/2006, 572/2001. Πρβλ. επίσης ΟΛΑΠ 424/1983 (η διάταξη εφαρμόζεται όχι μόνο όταν η ανατρεπόμενη απόφαση επέλυσε κατ' ουσία τη διαφορά, αλλά και όταν αυτή στην ενδοδιαδικαστική λειτουργία της ενήργησε διαπλαστικώς στο δικονομικό πεδίο, με την ίδρυση δυνατοτήτων και βαρών από τα οποία δεσμεύονται οι διάδικοι, το δε εκδόσαν την προσβαλλόμενη με την αναψηλάφηση (εν προκειμένω αναθεώρηση) απόφαση δικαστήριο στήριξε την απόφασή του επί αυτής της διαπλαστικής ενέργειας της ανατραπείσης αποφάσεως, ως δημιουργικής της εξουσίας του προς επίλυση της διαφοράς).

VI. Προθεσμία αναθεωρήσεως

Σύμφωνα με το άρθρο 104 ΚΔΔικ η προθεσμία αναθεωρήσεως είναι 60 ημερών 1271 και αρχίζει:

- (i) στις περιπτώσεις της εσφαλμένης αποδείξεως (103 § 1α) και της αμετάκλητης ανατροπής αποφάσεως-ερείσματος (103 § 1γ) αφότου καταστεί αμετάκλητη η σχετική δικαστική απόφαση,
- (ii) στην περίπτωση των νέων κρίσιμων εγγράφων (103 § 1β), αφότου τα έγγραφα αυτά περιήλθαν στην κατοχή εκείνου που ζητά την αναθεώρηση και όχι όταν έλαβε γνώση τους, σύμφωνα με τα όσα αναπτύχθηκαν ανωτέρω³⁷.

Αν όμως τα δύο αυτά γεγονότα, ήτοι το αμετάκλητο της κρίσιμης αποφάσεως ή η κατοχή του νέου εγγράφου συντελέστηκαν πριν από την επίδοση της προσβαλλομένης με αίτηση αναθεωρήσεως αποφάσεως, η προθεσμία της αιτήσεως αναθεωρήσεως αρχίζει από την επίδοση της αποφάσεως.

Η διάταξη έχει δύο βασικά μειονεκτήματα:

- (i) Δεν προβλέπει καταχρηστική προθεσμία.
- (ii) Όταν οι αποφάσεις που ανατρέπουν την ισχύ αποδεικτικού μέσου ή την απόφαση-έρεισμα της υπό αναθεώρηση αποφάσεως καταστούν αμετάκλητες μετά την έκδοση της προσβαλλομένης με αίτηση αναθεωρήσεως αποφάσεως, η 60ηήμερη προθεσμία τρέχει ανεξάρτητα από τη γνώση του ενδιαφερομένου διαδικού, ο οποίος υποτίθεται ότι παρακολουθεί εκ του σύνεγγυς την ακριβή εξέλιξη των δικαστικών διαδικασιών που οδηγούν στην αμετάκλητη ανατροπή των προηγούμενων αποδεικτικών ή νομολογιακών δεδομένων³⁸. Αυτή η τεκμαιρόμενη γνώση δίχως πραγματική βάση σε συνδυασμό με τον σύντομο χαρακτήρα της προθεσμίας, σε σύγκριση μάλιστα με την αντίστοιχη προθεσμία του ΕΣ, καθιστά τη διάταξη προβληματική.

VII. Παραδεκτό και βάσιμο της αιτήσεως αναθεωρήσεως

1. Τρόπος ασκήσεως - Στοιχεία δικογράφου

Η αίτηση αναθεωρήσεως ασκείται με δικόγραφο το οποίο κατατίθεται στη 1272 γραμματεία του δικαστηρίου που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση. Το δικόγραφο αυτό επιδίδεται μαζί με την κλήση προς παράσταση στον αντίδικο του αιτούντος από τη γραμματεία του δικαστηρίου 60 ημέρες πριν τη δικάσιμο. Πρόσθετοι λόγοι ασκούνται, σύμφωνα με τη γενική διαδικασία, με κατάθεση και επίδοση δικογράφου από το διάδικο δεκαπέντε μέρες πριν τη συζήτηση. Στο δικόγραφο της αι-

37. Τούτο σημαίνει ότι γνώση των εγγράφων δίχως κατοχή τους δεν κινεί την προθεσμία. (Κριτικός σ' αυτό ο Χατζητζανής, ό.π., σ. 765). Σημαίνει επίσης ότι κατοχή των εγγράφων δίχως γνώση της υπάρξεως ή/και του περιεχομένου τους κινεί την προθεσμία. (Πρβλ. όμως τις κριτικές σκέψεις της υποσ. 33). Αυτή η τεκμαιρόμενη γνώση, δίχως πραγματική βάση, έχει προβλήματα συμφωνίας με τα άρθρα 20 § 1 Συντ. και 6 ΕΣΔΑ και τη νομολογία του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Τσιρώνης κατά Ελλάδος*.

38. Πρβλ. Χατζητζανή, ό.π., Άρθρο 104, αρ. 2.

τήσεως αναθεωρήσεως και των πρόσθετων λόγων της επιβάλλονται τέλη και για το παραδεκτό της συζητήσεως πρέπει να καταβληθεί παράβολο κατ' άρθρο 277 §§ 1, 2 (β).

Το δικόγραφο της αιτήσεως αναθεωρήσεως θα πρέπει να περιέχει τα ακόλουθα τουλάχιστον στοιχεία: (i) μνεία της προσβαλλομένης αποφάσεως, (ii) τα γενικά στοιχεία του άρθρου 45 ΚΔΔικ, (iii) τους λοιπούς λόγους αναθεωρήσεως³⁹, (iv) τα γεγονότα από τα οποία προκύπτει η τήρηση της προθεσμίας, (v) αίτημα εξαφανίσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως.

2. Βάσιμο της αναθεωρήσεως

- 1273 Αφού ελεγχθεί αυτεπαγγέλτως το παραδεκτό της αιτήσεως αναθεωρήσεως, το δικαστήριο προχωράει στην εξέταση της συνδρομής των λόγων αναθεωρήσεως που προτείνει ο διάδικος και οι οποίοι πρέπει να αποδεικνύονται προαποδεικτικώς κατ' άρθρο 150 § 1 ΚΔΔικ με έγγραφα τα οποία ο διάδικος προσκομίζει μέχρι την προτεραία της συζητήσεως της αιτήσεως αναθεωρήσεως⁴⁰. Αν συντρέχει ένας από τους λόγους αναθεωρήσεως του άρθρου 103 § 1 ΚΔΔικ η αίτηση αναθεωρήσεως κρίνεται βάσιμη και η προσβαλλόμενη απόφαση εξαφανίζεται.

VIII. Απόφαση επί της αιτήσεως αναθεωρήσεως

- 1274 Εφόσον η αίτηση αναθεωρήσεως θεωρηθεί παραδεκτή, το δικαστήριο προχωράει στην εξέταση της βασιμότητάς της. Αν γίνει δεκτός λόγος αναθεωρήσεως τα ενδεχόμενα είναι δύο:
- (i) είτε το δικαστήριο να θεωρήσει ότι καταλήγει στο αυτό διατακτικό με διάφορο αιτιολογικό, οπότε η απόφαση δεν εξαφανίζεται και η αίτηση αναθεωρήσεως δεν γίνεται τελικώς δεκτή (αναλ. άρθρο 98 § 4),
 - (ii) είτε, εφόσον θεωρηθεί ότι το διατακτικό μεταβάλλεται, να εξετάσει εκ νέου την υπόθεση μέσα στα όρια του λόγου αναθεωρήσεως.

Το άρθρο 105 § 1 ΚΔΔικ αναφέρεται μόνο στη δεύτερη περίπτωση. Προκειμένου να ελέγξει αν υφίσταται λόγος αναθεωρήσεως, το δικαστήριο δύναται αλλά δεν υποχρεούται να διατάξει συμπληρωματική απόδειξη. Αν γίνει δεκτή η αίτηση

39. Βλ. περίπτωση αορίστου δικογράφου αναψηλάφησεως στην ΑΠ 1142/2003. Περιπτώσεις απαράδεκτων αιτήσεων αναθεωρήσεως, βλ. σε: ΤρΔΠρ Θεσσαλίας 3117/2008, Αρμ 2010.563, με παρατηρήσεις *Ε. Παπαδημητρίου* (Η επικαλούμενη από την αιτούσα μεταβολή της νομολογίας του ΣτΕ δεν συνιστά λόγο αναθεωρήσεως), ΔΕφΑθ 1214/2011 (η ένδικη αίτηση αναθεωρήσεως δεν είναι νόμιμη, διότι δεν προέκυψε ότι η απόφαση της οποίας ζητείται η αναθεώρηση στηρίχθηκε σε προκύπτοντα από αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου ψευδή κατάθεση μάρτυρα ή δήλωση διαδίκου, σε ψευδή έκθεση πραγματογνωμοσύνης, ούτε σε πλαστά ή νοθευμένα έγγραφα, ούτε ότι μετά την έκδοση της αποφάσεως περιήλθαν σε γνώση της αιτούσης κρίσιμα έγγραφα, ούτε ότι αυτή στηρίχθηκε σε αμετακλήτως ανατραπείσα δικαστική απόφαση), ΑΠ 2071/2006 (για αποφάσεις του ΕΔΔΑ δεν μπορεί να ασκηθεί αναψηλάφηση - βλ. πλέον για τη διοικητική δίκη άρθρο 105Α).

40. Δεν εφαρμόζεται το άρθρο 96 ΚΔΔικ.

αναθεωρήσεως η αναθεωρηθείσα απόφαση ενσωματώνεται στην κατ' αναθεώρηση εκδοθείσα.

ΙΧ. Ένδικα μέσα

1. Η ρύθμιση του άρθρου 105 § 2 ΚΔΔικ

Σύμφωνα με το άρθρο 105 § 2 ΚΔΔικ η απόφαση που εκδίδεται κατ' αναθεώρηση 1275
ση υπόκειται στα ίδια ένδικα μέσα με την απόφαση που αναθεωρήθηκε. Η διάταξη
αναφέρεται στην περίπτωση που η αίτηση αναθεωρήσεως γίνει εν όλω ή εν μέρει
δεκτή οπότε η προσβαλλόμενη απόφαση χάνει την αυτοτέλειά της.

Αν η αίτηση αναθεωρήσεως απορριφθεί οι δύο αποφάσεις διατηρούν την αυτο-
τέλειά τους, το επιτρεπτό, όμως, του ενδίκου μέσου κρίνεται από την *απορριπτική*
απόφαση, η οποία, όμως, και πάλι υπόκειται στα ίδια ένδικα μέσα με την προσβλη-
θείσα.

2. Σχέση αναθεωρήσεως και αναιρέσεως

Η σχέση των ενδίκων μέσων της αναιρέσεως και της αναθεωρήσεως είναι αρ- 1276
κετά πολύπλοκη⁴¹. Έχει αντιμετωπιστεί αποσπασματικά μόνο από τη νομολογία και
ελάχιστα από τη δογματική του διοικητικού δικονομικού δικαίου. Θα μπορούσε κα-
νείς να παρουσιάσει την ακόλουθη περιπτωσιολογία:

- (i) Αν ασκηθούν *παραλλήλως* αναίρεση και αναθεώρηση κατά της αυτής αποφάσε-
ως ενδέχεται είτε να εκδοθεί πρώτη η επί της αναθεωρήσεως απόφαση, είτε
η επί της αναιρέσεως απόφαση.

41. Όπως σωστά επισημαίνει ο Χατζητζανής, όπ.π., σ. 752, η άσκηση αιτήσεως αναθεωρήσεως δεν αποκλείει την άσκηση αναιρέσεως κατά της αυτής αποφάσεως και αντιστρόφως, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 53 π.δ. 18/1989. Η ορθή αυτή θέση δεν αίρεται από τη ΣτΕ 4110/2010, η οποία στην 5η σκέψη της αναφέρει ότι με τις διατάξεις των άρθρων 101 επ. ΚΔΔικ, «προβλέπεται η αίτηση αναθεωρήσεως ως έκτακτο ένδικο μέσο κατά δικαστικής αποφάσεως προς ανατροπή του δεδικασμένου, το οποίο απορρέει από αυτήν, για ορισμένους λόγους, οι οποίοι δεν ανάγονται σε σφάλματα της αποφάσεως και άρα δεν συνιστούν λόγους αναιρέσεως». Η ΣτΕ 4110/2010 αναφέρεται στο συνήθως συμβαίνον. Στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων οι λόγοι αναθεωρήσεως δεν συνιστούν και λόγους αναιρέσεως, διότι δεν αναφέρονται σε σφάλματα της αναθεωρούμενης αποφάσεως. Όταν, όμως, κατ' εξαίρεση, συντρέχουν σωρευτικώς λόγοι αναθεωρήσεως και αναιρέσεως, τίποτα δεν εμποδίζει την άσκηση της αιτήσεως αναιρέσεως αντί της αιτήσεως αναθεωρήσεως, όπως λ.χ. στην περίπτωση της εκλείψεως της νομίμου βάσεως της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγούν τα ακόλουθα επιχειρήματα: (α) Η αναίρεση είναι τακτικό ένδικο μέσο και η αναθεώρηση έκτακτο. Άρα κατά βάση η αναίρεση προηγείται. (β) Διότι όλη η νομολογία του ΣτΕ, που αφορά τη σχέση αναθεωρήσεως και αναιρέσεως επιρρωνύει αυτό το συμπέρασμα. (Πρβλ. ΣτΕ 1224/1962, 1596/1963, 552/1939, 55/1953, 997/1958, 479/1939, 2242/1952 κλπ.). (γ) Διότι νέα οψιγενή στοιχεία, συμπεριλαμβανομένων και των αποφάσεων που αίρουν τη νόμιμη βάση εκκαλουμένης αποφάσεως, προβάλλονται παραδεκτώς στο πλαίσιο ακυρωτικής εφέσεως, δίχως να απαιτείται η προηγούμενη άσκηση αιτήσεως αναθεωρήσεως. Πρβλ. Ολ-ΣτΕ 1848/ 2008, ΣτΕ 2468/2008, ΣτΕ 1223/2005, 695/2009.

Αν εκδοθεί πρώτη η επί της αναθεωρήσεως απόφαση, αν μεν απορριφθεί η αίτηση αναθεωρήσεως, η αναίρεση θα πρέπει να δικαστεί κανονικά⁴². Αν, όμως, γίνει δεκτή η αίτηση αναθεωρήσεως, η αναίρεση θα πρέπει να απορριφθεί ως στερούμενη αντικειμένου και η δίκη να απορριφθεί⁴³.

Αν εκδοθεί πρώτη η επί της αναίρεσεως απόφαση και το ΣτΕ αναιρέσει την προσβληθείσα απόφαση, η αίτηση αναθεωρήσεως θα πρέπει ομοίως να απορριφθεί ως απαράδεκτη, αφού στερείται αντικειμένου⁴⁴.

Αν, όμως, η αίτηση αναίρεσεως απορριφθεί, η αίτηση αναθεωρήσεως θα δικαστεί κανονικά και η εκδοθησομένη απόφαση θα έχει πλήρη ισχύ⁴⁵.

Τυχόν έκδοση αποφάσεως στην κατ' αναθεώρηση δίκη, παρά την ύπαρξη ανααιρετικής αποφάσεως, θα οδηγήσει ενδεχομένως σε έκδοση αντιφατικών μεταξύ τους αποφάσεων, δημιουργώντας τον αυτοτελή λόγο αναίρεσεως του άρθρου 56 § 1 (ε) π.δ. 18/1989⁴⁶.

(ii) Αν ασκηθεί πρώτη η αίτηση αναθεωρήσεως και εκδοθεί επ' αυτής απόφαση, το ζήτημα κατά ποιας αποφάσεως θα πρέπει να ασκηθεί αναίρεση εξαρτάται από το εάν η αίτηση αναθεωρήσεως θα γίνει δεκτή ή θα απορριφθεί.

Αν η αίτηση αναθεωρήσεως απορριφθεί, τότε τόσο η προσβληθείσα με αίτηση αναθεωρήσεως απόφαση όσο και η απορριπτική απόφαση υπόκεινται, ως αυτοτελείς αποφάσεις, σε αίτηση αναίρεσεως.

Αν η αίτηση αναθεωρήσεως γίνει δεκτή η αναθεωρηθείσα απόφαση ενσωματώνεται στην κατ' αναθεώρηση εκδοθείσα, η οποία μόνη υπόκειται σε αίτηση αναίρεσεως⁴⁷. Με την αίτηση αυτή αναίρεσεως κατά της κατ' αναθεώρηση εκδοθείσας αποφάσεως μπορούν, όμως, να προβληθούν και λόγοι αναίρεσεως αφορώντες την αναθεωρηθείσα⁴⁸.

Αυτοτελώς, όμως, μπορεί να στραφεί η αναίρεση κατά (αυτοτελούς) τμήματος της προσβληθείσας αποφάσεως που δεν αναθεωρήθηκε⁴⁹.

42. Πρβλ. ΣτΕ 2326/1963, 1174/1955, 1805/1955, 331/1956, 818//1958, 1111/1959, 1356/1960, 1474/1961. Και τούτο διότι η προσβαλλομένη με αίτηση αναθεωρήσεως απόφαση, στην περίπτωση απορρίψεως της αιτήσεως αναθεωρήσεως, δεν ενσωματώνεται στην απορριπτική απόφαση που εκδίδεται επί της αιτήσεως αναθεωρήσεως.

43. ΣτΕ 648-653/1968. Πρβλ. ΣτΕ 1557/2014 (δεν αποκλείεται η άσκηση αιτήσεως αναθεωρήσεως κατά τελεσίδικων αποφάσεων κατά των οποίων ασκήθηκε και απορρίφθηκε αίτηση αναίρεσεως).

44. Δεν υπάρχει δηλαδή οριστική απόφαση υποκείμενη σε αναθεώρηση. Έτσι ΣτΕ 893-4/1963.

45. Πρβλ. Χατζητζανή, όπ.π., σ. 753.

46. Πρβλ. Χατζητζανή, όπ.π., 753.

47. ΣτΕ 2871/2015. Η καθ' ης η αίτηση αναθεωρήσεως απόφαση χάνει την αυτοτέλειά της (ΣτΕ 1224/1962, 1569/1963). Πρβλ. επίσης ΣτΕ 552/1939, 55/1953, 997/1958.

48. Έτσι ΣτΕ 479/1939, 2242/1952.

49. ΣτΕ 997/1958.

Χ. Η αίτηση επαναλήψεως της διαδικασίας κατ' άρθρο 105Α ΚΔΔικ και 69Α π.δ. 18/1989

Σύμφωνα με το άρθρο 105Α ΚΔΔικ δικαστική απόφαση για την οποία κρίθηκε 1277 με απόφαση του ΕΔΔΑ ότι εκδόθηκε κατά παραβίαση δικαιώματος που αφορά το δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας που τηρήθηκε ή διάταξης ουσιαστικού δικαίου της Συμβάσεως, υπόκειται σε αίτηση επαναλήψεως της διαδικασίας ενώπιον του δικαστηρίου που την εξέδωσε⁵⁰.

Δικαίωμα να ασκήσουν την αίτηση αυτή έχουν όσοι διατέλεσαν διάδικοι στη δίκη ενώπιον του ΕΔΔΑ ή οι κάθε είδους καθολικοί ή ειδικοί διάδοχοί τους, εφόσον έχουν έννομο συμφέρον.

Η αίτηση ασκείται σε προθεσμία 90 ημερών⁵¹ που αρχίζει από τη δημοσίευση της οριστικής αποφάσεως του ΕΔΔΑ, σύμφωνα με τις διακρίσεις του άρθρου 44 ΕΣΔΑ τηρουμένης κατά τα λοιπά της διαδικασίας που ισχύει για το οικείο δικαστήριο.

Όμοια και η διάταξη του άρθρου 69Α π.δ. 18/1989 για δικαστικές αποφάσεις του ΣτΕ⁵².

50. Λόγω του άρθρου 1 ΚΔΔικ η διάταξη τυπικώς δεν αφορά το ΣτΕ. Κάλλιιστα, όμως, θα μπορούσε να εφαρμοστεί –εφόσον υπάρχει η σχετική πολιτική βούληση– αναλογικώς και για αποφάσεις του ΣτΕ.

51. Αν κατά τη διάρκεια της προθεσμίας αυτής υπάρξει διαδοχή του διαδίκου ενώπιον του ΕΔΔΑ, η προθεσμία για τον διάδοχο αρχίζει από τότε που επήλθε η διαδοχή. Ειδικώς στην περίπτωση κληρονομικής διαδοχής, η προθεσμία για τον κληρονόμο αρχίζει από τη λήξη της προθεσμίας για την αποποίηση της κληρονομίας.

52. Πριν από την νέα ρύθμιση το ΣτΕ με την απόφασή του 1992/2016, ΘΠΔΔ 2017, 170 (με παρατηρήσεις Καστανά) είχε δεχθεί την εφαρμογή του άρθρου 105 Α § 1 ΚΔΔικ και σε περιπτώσεις απορρίψεως αιτήσεων αναιρέσεως από το ΣτΕ με σκέψεις ερχόμενες σε αντίθεση προς τα κριθέντα από το ΕΔΔΑ. Και τούτο διότι, το άρθρο 105 Α ΚΔΔικ αφορά γενικά σε «*δίκες ουσιαστικών διοικητικών διαφορών*», ανεξαρτήτως της περατώσεως της δίκης με απόφαση τδδ ή του ΣτΕ.